

הרב בן-ציון קרייגר

סמוך לפלטרין שלך לא הורשת

הר הבית בידינו כיום להלכה ולא למעשה. מצב דומה לזה היה כבר לעולמים, ושומה עלינו לבדוק מה טומן בחובו מצב כזה. כמוכן שאין כונה לערוך השואה מוחלטת בין שתי התקופות עם כל המסקנות והמשמעויות המתבקשות מכך, אלא רק להעיר ולעורר באמצעות הארת מצב דומה שהיה מכבר.

דוד המלך כובש את ירושלים ומוותר על הר הבית

דוד המלך, אחרי שבע שנות מלוכה בחברון, ואחרי שכל ישראל המליכו אותו עליהם למלך יחיד ובלעדי, הלך וכבש את ירושלים כולל את הר הבית (לדעת חז"ל, שם היו מוצבים העוורים והפסחים שדוד הסיר בכיבוש זה), העביר לשם את ארמונו וקרא למקום בשם עיר דוד. מדוע לא כבש דוד את ירושלים עד אז? השיב על כך הרד"ק (שמו"ב ה,ה):

וכיון שמלך על כל ישראל הלך אל ירושלים ללכוד מצודת ציון, לפי שהיתה קבלה אצלם כי ציון ראש ממלכת ישראל ולא ילכוד אותה אלא מי שיהיה מלך על כל ישראל, ועד היום לא נתקימה מלכות בישראל כי שאול לא קמה מלכותו.

למדנו מכאן, שכיבושה של ירושלים חייב להיות על ידי כיבוש רבים בראשות מלך המולך על כל ישראל, וכשכל ישראל הם גוי אחד בארץ.

ללא ספק שכיבוש ירושלים הגשים דוד תוחלת ממושכה ומשאת נפש אדירה. אך למרבה הצער והפלא הוא החזיר את הר הבית לידי ארונה היבוסי, ונתן לו שם שליטה ומעמד של מלך! כך עדים אנו לתקופה של כשלושים ושנים שנה לערך, הדומה מאוד לתקופתנו, שבה הריבונות על הר הבית בידינו אבל השלטון למעשה הוא בידי נוכרים. מחדל זה עלה ביוקר רב לדוד המלך, לעם ישראל ולארץ ישראל.

1. דומני, שדוד הותיר את הר הבית בידי ארונה היבוסי, משום שהוא היה מנוע מלכנות את בית המקדש על פי ה', על כן העדיף להשאירו מיושב בידי ארונה במקום שיעמוד שומם. ובדבר איסור לא תחנם, צריכים לומר שארונה היה גר תושב כפי שאומרת הגמרא (ע"ז כד, ב). ועדיין קשה, שגם לגר תושב איסור לשבת בירושלים. הדרך הנאותה שבה היה על דוד ללכת היא, הורשת ארונה והכנת המקום לבנין בית המקדש. כפי שאכן עשה בשנתו האחרונה.

לארץ ישראל למה? משום שכל הכיבושים אשר כבש דוד להרחבת גבולות הארץ, נחשבו בשל כך לכיבושים פרטיים. כך עולה מהכתוב בספרי (דברים יא, כד): ואם תאמר, מפני מה כבש דוד ארם נהריים וארם צובה ואין מצוות נוהגות שם? אמרו: דוד עשה שלא כתורה. התורה אמרה משתכבשו לארץ תהיו רשאים לכבוש חו"ל, והוא לא עשה כן, אלא חזר וכבש ארם נהריים וארם צובה, ואת היבוסי שהיה סמוך לירושלים לא הוריש. אמר לו הקב"ה: סמוך לפלטרין שלך² לא הורשת, היאך אתה חוזר ומכבש ארם נהריים וארם צובה? הרי שכבשו בחו"ל.

כן עלה הדבר ביוקר רב לעם ישראל. בסוף ספר שמואל (כד, א) כתוב: "ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם, ויאמר: לך מנה את ישראל ואת יהודה." וכתבו המפרשים (רש"י, רד"ק ועוד), שהם אינם יודעים למה חרה אף ה' בישראל, ולמה הסית בהם את דוד?³ הסתה זו גרמה למגפה קשה בעם ישראל, דבר כבד מאוד, שגרם למותם של שבעים אלף איש בישראל. סיומה של המגפה היה בהר הבית ככתוב שם (כד, טז):

וישלח ידו המלאך ירושלם לשחתה וינחם ה' אל הרעה ויאמר למלאך המשחית בעם רב עתה הרף ירך, ומלאך ה' היה עם גורן ארונה היבוסי. ויאמר דוד אל ה' בראותו את המלאך המכה בעם, ויאמר הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן מה עשו? תהי נא ירך בי ובבית אבי. ויבא גר אל דוד ביום ההוא ויאמר לו עלה הקם לה' מזבח בגורן ארניה היבוסי וגו'. מפסוקים אלה עולה בברור שיש קשר בין העונש לבין גורן ארונה היבוסי. רק אחרי שדוד קנה את הגורן והקים שם מזבח לה' נעצרה המגפה ונסלח לכל עדת ישראל. ככתוב בסוף הספר (כד, כה): "ויבן שם דוד מזבח לה', ויעל עולות ושלמים, ויעתר ה' לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל." חז"ל (שוחר טוב, יז) הסבירו את הקשר שבין המגפה ובין קניית גורן ארונה היבוסי, ואלו דבריהם:

לאחד שהיה מכה לבנו, ולא היה יודע הבן למה הוא מכה אותו. לאחר שהכהו אמר לו: לך עשה דבר פלוני שצויתוך היום כמה ימים ולא השגחת בו. כך, כל אותם אלפים שנפלו בימי דוד לא נפלו אלא שלא תבעו בנין ביהמ"ק, והלא דברים קל וחומר – ומה אם אלו, שלא נבנה בימיהם ולא

2. זו הגירסה הנכונה בספרי, ולא כפי שהגיהו בספרים מסוימים (בגן פרשת דרכים, דרך הקדש דרוש ו', ועוד). "סמוך לפלטרין שלי". משום שסברו שדוד אכן כבש את ירושלים שהיא פלטרין של מלך ולא כבש את היבוסי שהיה סמוך לירושלים. ולפי דברינו, דוד באמת לא כבש את הר הבית משום שהחזירו לארונה המלך.
3. פלא על הרד"ק, שכתב שלא ידענו לסיבת החרון על ישראל, ובסוף הפרק שהוא גם סוף הספר הביא דברי חז"ל, שסיבת החרון היה משום שלא תבעו בנין בית המקדש. ליבי אומר לי, שדבריו בסוף הספר הם תוספת מאוחרת של מאן דהוא.
4. לפי הגמרא (ברכות סג) ה' הסית את דוד כענש על כך שדוד קרא לה' מסית.

חרב בימיהם, כך נעשה להם, ונענשו על שלא תבעו בנין ביהמ"ק, אנו, שחרב בימינו והיה בימינו ואין אנו מתאבלים ולא מבקשים רחמים על אחת כמה?! לפיכך התקינו חסידים הראשונים, שיהיו ישראל מתפללים שלוש תפילות בכל יום ויום – אנא השב שכינתך לציון וסדר העבודה לירושלים, ותקנו בונה ירושלים ה', ברכה בפני עצמה בתפילה ובברכת המזון בצווי משה רבנו.⁵

וכן כתב הרמב"ן (במדבר טו, כא):

ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם. וכתב שם רש"י: לא ידעתי על מה, ואני אומר בדרך סברה, שהיה עונש על ישראל בהתאחר בנין בית הבחירה. שהיה הארון הולך מאוהל אל אוהל כגר בארץ, ואין השבטים מתעוררים לאמר נדרוש את ה' ונבנה הבית לשמו, כענין שנא' לשכנו תדרשו ובאת שמה. עד שנתעורר דוד ... ואילו היו ישראל חפצים בדבר ונתעוררו בו מתחילה, היה נעשה בימי אחד מהשופטים או בימי שאול או גם בימי דוד ... ועל כן נתאחר הבנין כל ימי דוד בפשיעת ישראל, ועל כן היה המקום אשר יבחר ה' לשום שמו שם נודע בענשם ובמגפתם וכו'.⁶

וכן עלה הדבר ביוקר לדוד המלך, כפי שמסופר בספר דברי הימים א (כא, כט), שדוד לא יכול היה ללכת עוד לדרוש אלוקים בגבעון, כי נבעת מפני חרב מלאך ה'. בעתה זו לא טרה מדוד עד יום מותו (עיין פרקי דרבי אליעזר, מג) והיא שציננה את דמו, עד כדי כך שהבגדים לא הצליחו לחממו (עיין שוחר טוב יח, ל).

5. ואלו דברי הזהר (ח"ב ריד): ארונה מלך היה, ומקום המקדש ברשותו היה, והיה שולט עליה, וכשהגיע הזמן שיצא מתחת ידיו, לא יצא אלא על ידי דם רב והרג בישראל, וכשהגיע מלאך המות למקום הזה לחבל, תש כוחו, כי במקום הזה נעקד יצחק, וזיאתר למלאך המשחית רב"י (שמואל ב כד, טו) – רב לך להיות המקום הזה תחת ידך, הרבה שנים היה תחת ידך מכאן והלאה. רב"י, החזר המקום לבעליו, במות ובכסף יצא המקום מתחת ידיו.

6. חידוש גדול השמיענו הרמב"ן כאן, והוא, שאין צורך במלך לבנין בית המקדש אפילו הראשון, אלא זו מצוה המוטלת על הציבור, גם הרמב"ם בסוף ספר המצוות (מצוות עשה רמח) והחינוך (מצוה צה) כתבו שזו מצוה המוטלת על הציבור. בפירוש אברבנאל (שמואל ב כד) דחה דברי הרמב"ן בטענה שבנין בית המקדש מוטל על המלך. ידועה שיטתו של הרב רוד צבי פרידמן מקרלין (דברים שכתב בקונטרס דרישת ציון וירושלים, כתגובה לספרו של הרב צבי הירש קלישר) שצריך מלך לבנין בית מקדש, ועל כן משיח יקדם לבנין בית המקדש כפי שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים, על פי הכתוב במסכת מגילה וכפי שעולה מסדר הברכות בתפילת עמידה. לעומת זאת שיטת התלמוד הירושלמי (מעשר שני) שבנין בית המקדש יקדם לבוא מלך המשיח, וכך הכריע בספר גבורת יארי (תענית יז). הרבה אחרונים מבחינים בין בנין הבית הראשון, שהיה זקוק למלך כדי לקדש את מקום הבית, לבין בנין שאר הבתים, שאין בהם צורך במלך, במיוחד לאור שיטת הרמב"ם, שקדושת הבית לא פקעה. ראייה לדבר, שבבנין בית שני לא היה מלך (עיין בספרו של הרב טיקוצינסקי, עיר הקדש והמקדש, חלק ו עמ' ד, שם דחה הרבה מראיותיו של הרב דוד פרידמן זצ"ל). גם הראייה קוק (משפט כהן צד) כתב שלא תהיה מניעה לבנות את בית המקדש לפני בוא משיח בן דוד. בנוגע לסתירה שקימת בין המקורות השונים, אם בנין הבית השלישי יקדם לחידושה של מלכות בית דוד או יהיה לאחריה, כתב הרב קלישר, שהדבר תלוי בעורת הגאולה: אם היא תהיה בעיתה – אז בנין הבית יקדם לבוא המשיח; ואם היא תהיה בדרך של אחישנה – אזי מלכות בית דוד תקדם. וכן כתב בספר מעשי' למלך (ביאת מקדש רנד).

ושניהם בנו בית המקדש. דוד עשה היסוד ושלמה בנאו (במד"ר פרשה יג)

אחרי קנין הגורן מארונה היבוסית, דוד ניגש במרץ רב להכנת התשתית לבנין בית המקדש. גייס פועלים לבנין הבית, חצב אבני גזית ליסודות הבית, אסף כסף וזהב, נחושת וברזל, וייבא אין סוף עצי ארזים. כל זאת הוא העביר לשלמה בנו וכך ציוהו (דבה"י א יד):

והנה בעניי הכינותי לבית ה', זהב ככרים מאה אלף וכסף אלף אלפים ככרים, ולנחשת ולברזל אין משקל כי לרב היה, ועצים ואבנים הכינותי, ועליהם תוסיף. ועמך לרב עשי מלאכה, חצבים וחרשי אבן ועץ, וכל חכם בכל מלאכה. לזהב לכסף ולנחשת ולברזל אין מספר, קום ועשה ויהי ה' עמך.

כמו כן הכין דוד את תוכניות בית המקדש על כל אנפיו, חצרותיו, עליותיו, לשכותיו, כליו, וכמויות החומרים הנצרכים לבנית כל דבר ודבר. כל אלו נעשו בהתאם לתכנית שהיתה בידי דוד ככתוב שם (כח,ט):

הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכות התבנית. ויאמר דוד לשלמה בנו: חזק ואמץ ועשה אל תירא ואל תחת, כי ה' אלקים אלקי עמך, לא ירפך ולא יעזבך עד לכלות כל מלאכת עבודת בית ה'.

דוד לא הסתפק בהכנת תשתית לבנין הבית, אלא אף בנה בפועל את יסודות הבית, כפי שכתוב במדרש שיר השירים רבה (א,ו):

דוד בנה את היסודות, ושלמה בנה את העליונות, שנאמר: "ויקם דוד על רגליו ויאמר: שמעוני אחי ועמי, אני עם לבבי לבנות בית מנוחה לארון ברית ה' ולהדם רגלי אלקינו והכינותי לבנות". ושלמה בנה את העליונות, שנאמר: "בנה בניתי בית זבול לך, מכון לשבתך עולמים".

כל מה שעשו משה ודוד נשאר לנצח נצחים (עי' סוטה ט). על כן לא הכניס משה את ישראל לארץ, ודוד לא בנה את בית המקדש (עין מדרש שוחר טוב, סב). אעפ"כ נקרא הבית על שמו, שנאמר "מזמור שיר הנכתב הבית לדוד". השרידים שנשארו מהר הבית ובית המקדש, הם ברובם ממעשי ידיו של דוד המלך.

הנה כי כן, דוד תיקן בשנתו האחרונה את מחדל הר הבית, ואף הוסיף בתיקונו כהנה וכהנה. אשרי זקנתו שכיפרה על שנות צעירותו.

גם מותם של שבעים אלף איש מישראל בא על תיקונו עם בנין בית המקדש, כפי שכתוב בספר מלכים א (ד,כ): "יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים לרב, אבלים ושתים ושמים". ודרשו על כך חז"ל באגדת שמואל:

נמשלו ישראל כחול. מה החול הזה, אתה חופר בו גומא מבערב, בשחרית אתה מוצא שנתמלאת — כך כל אותם אוכלוסין שנפלו בימי דוד נתמלאו בימי שלמה. הדא הוא דכתיב: "יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים לרב".

וכן נדרש בשיר השירים רבה (א,סו):

מה מיטה זו אינה אלא לפריה ורבייה, כך עד שלא נבנה בהמ"ק (דהי"א כא)
 "לכו ספרו את ישראל"; משנבנה (מל"א ד) "יהודה וישראל רבים".

ואהיה מתהלך באוהל ובמשכן

מלבד המגפה הזאת, בה נפלו מישראל שבעים אלף איש, סבל עם ישראל ממגפות
 קשות נוספות בתקופות שונות, כשהסיבות להן לוטות בערפל.
 בפלגש בגבעה נפלו מישראל כשבעים אלף איש, ולא ברורה הסיבה, שהרי ישראל
 יצאו לכאורה למלחמת מצוה כדי לבער את הרע מקרבם?! המפרשים (הרמב"ן ובעל
 העקדה, בפירושיהם לפרשת סדום ועמורה) האריכו לתת טעם לדבר. תז"ל אמרו,
 שהעונש היה על כך שהם מחו על כבוד בשר ודם, ולא מחו על כבוד ה'.
 ועוד פעם היתה מגפה קשה בישראל, כאשר ארון ה' חזר מגלות ארוכה בשדה
 פלשתים לבית שמש. אנשי בית שמש ראו בארון ה', וזה הכה בהם ככתוב שם
 (שמואל א ו): "ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה', ויך בעם שבעים איש חמישים
 אלף איש". הגמרא בסוטה תמהה על מכה קשה זו: "משום שראו, ויך?!"
 לענ"ד נראה, שהמכה המשותף לכולם הוא היות ארון ה' מתגלגל מאוהל לאוהל
 וממקום למקום ואין איש שם אל לב.

בעת המלחמה בגבעת בנימין היה ארון ה' בבית-אל ללא שום סיבה מוצדקת,
 למרות שמשכן ה' היה בשילה בימים ההם (עיין ברד"ק שם). גם ירושלים מוזכרת שם
 כעיר נוכרית, אשר האיש הלוי חושש ללון בה, פן יאונה לו רע, ואין איש דורש ושואל
 אימתי נגיע לירושלים אל המנוחה ואל הנחלה.

כמו כן ארון ה', אשר חזר לבית שמש, הוצא מן המשכן באיסור גמור. לא שמענו
 מי שהתריע על כך או שניסה לעכב את הוצאתו. יתרה מכך: זקני ישראל היו שותפים
 פעילים בהוצאת הארון ממשכנו בשילה. גם אחרי שחזר הארון לבית שמש, לא
 היתה שום התעוררות מצד העם או זקניו להביא את הארון אל המנוחה והנחלה.
 בעל משך חכמה (דברים יב,ח) הוכיח, שבכל אותם הזמנים שארון ה' היה מחוץ
 למשכן (וכנראה שבתקופת השופטים הדבר קרה לעתים די תכופות ולתקופות די
 ארוכות), היה למשכן דין של במה גדולה והותרו הבמות. נמצאנו אומרים, שלא רק
 ביזו הארון וטילטלוהו שלא לצורך, אלא אף רוקנו את המשכן מכל תוכן. אפשר שכל
 זה כלול בדברי חז"ל שאמרו: "בכבודי לא מחיתם".

הרי דברינו מצטרפים לדברי הרמב"ן שציטטנו לעיל. ולדבריו הבאים:
 הרי יאשים הכתוב, כי השכינה מתהלכת בכל ישראל מאוהל אל אוהל
 וממשכן אל משכן, ולא היה אחד בכל שופטי ישראל הרועים אותם
 מתעורר בדבר.

כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה

חסרונו של הר הבית יוצר חוסר מנוחה והרגשת ארעיות בכל חלקי ארץ ישראל. חז"ל דורשים את הפסוק "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה" על שילה ועל ירושלים (דעתו של ר' יהודה). רצו לומר, שכל זמן שלא הגענו אל המקום הנבחר, לא הגענו אל המנוחה והנחלה בשום מקום בארץ ישראל. כשם שהמשכן מיטלטל ממקום למקום, כך ישראל מיטלטלים ממקום למקום.

כך דרשו חז"ל (ילק"ש שיר השירים תתקלה):

"אף ערשנו רעננה" – זה בית המקדש. מה מיטה עשויה לנחת, כך עד שלא נבנה הבית היו ישראל מטולטלין. מכיון שנבנה – "וישב יהודה וישראל לבטח".

אם תוהים אנו על אלו שנוטשים את ארץ ישראל אל ארצות נכר, או על אלו שמוכנים לתת חלקים גדולים מארץ ישראל מתנת חנם לזרים, אפשר שהכל נובע מכך, שלא באנו עד עתה אל הנחלה.

"כי מציון מכלל יופי אלוקים הופיע" – ממנו מוכלל יופיו של עולם, וממנו נשתת העולם. ירושלים קובעת נחלה בכל חלקי א"י. ממנה מנוחה, ממנה נחלה, ממנה קדושה, ממנה הנוי והיופי לכל חלקי א"י.

אנו קוראים בספר שופטים (יח,א): "בימים ההם אין מלך בישראל, ובימים ההם שבט הדני מבקש לו נחלה לשבת, כי לא נפלה לו עד היום ההוא בתוך שבטי ישראל בנחלה." מדוע שבט הדני עדיין מבקש לעצמו נחלה לשבת, והרי כבר עברו שנים רבות מאז כיבוש הארץ? האם יש לדבר זה קשר עם הפתיחה "בימים ההם אין מלך בישראל"? ר' צדוק הכהן מלובלין כתב על כך בספרו תקנת השבין (עמוד כב,ב): רק כאשר עדיין אין מלך בישראל, ולא נשלם עדיין בנין קומת כנסת ישראל בשלימות... כל זמן היות בית האלקים בשילה, שהיה בשבט אפרים אשר לא בחר בנחלה בו, וכל זמן שלא נבחרה ירושלים שהיא הנחלה, היינו שעדיין לא נתבררה בחירת ישראל לגמרי, שיהיה שכנתו ית' בתוכם לנחלה קבועה וקימה.

אימתי יוציא הסוס מפני השור?

ידועה המחלוקת עתיקת היום, אם בנין הבית השלישי יהיה בידי אדם או ירד בנוי מהשמים. אין ברצוננו להכנס לסוגיא סבוכה זו במאמר זה. בין כך ובין כך הכל מודים, שיש לעשות הכל כדי לקרב את הגאולה, ובנין בית המקדש, ולקיים בכך את מצוות "לשכנו תדרשו". חוסר הדרישה והאדישות של שלומי אמוני ישראל עלולה חס וחלילה לגרם לכך שהתופסים את מקומנו בהר הבית ישארו שם לאורך ימים,

ויקשה לאדוננו להוציאם משם כי ימצאו חן בעיניו. זאת למדנו מדברי חכמינו שבמסכת סנהדרין צח.ב:

”שאלו נא וראו אם ילד זכר, מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיוולדה, ונהפכו כל פנים לירקון”.

ומאי נהפכו כל פנים לירקון? אמר ר' יוחנן: פמליא של מעלה ופמליא של מטה – בשעה שאמר הקב"ה, הללו מעשה ידי והללו מעשה ידי, היאך אאבד אלו מפני אלו. אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי, רהיט ונפיל תורא ואזיל ושדי ליה סוסיא באורייה.

והסביר שם רש"י:

כשרץ השור ונפל ומעמידין סוס במקומו באבוסו, מה שלא היה רוצה לעשות קודם מפלתו של שור שהיה חביב עליו שורו ביותר. וכשמתרפא השור היום או למחר מפלתו, קשה לו להוציא סוסו מפני השור לאחר שהעמידו שם.

כך הקב"ה – כיון שראה מפלתן של ישראל, נותן גדולתו לעובדי כוכבים; וכשחזרין ישראל בתשובה ונגאלין, קשה לו לאבד עובדי כוכבים מפני ישראל.

וכבר היו דברים מעולם. כאשר הבטיח הקב"ה בן לאברהם משרה ככתוב שם: "וברכתי אותה (הכוונה לשרה) וגם נתתי ממנה לך בן וברכתיה והיתה לגוים מלכי עמים ממנה יהיו", השיב אברהם ואמר: "... לו ישמעאל יחיה לפניך". והסביר הנצי"ב שם: שיהיה אותו הילד שתקח שרה לבן-ישמעאל, והוא יהיה לפני ה' לאומה הנבחרת לכבודו יתברך.

לעתים מתרגלים למישהו, גם אם ידו בכל ויד כל בו, וקשה להוציא מפני אחר טוב יותר ומעולה יותר. קשה להוציא הסוסים של היום מאורות שלמה, מה עוד שהם עובדים טוב ובאים בהמוניהם אל הבית. אין ברירה, חייבים לשכנע את בעל הבית לקבל חזרה את שוורירבניו.

אנו חייבים להוכיח שאין תחליף לנו, וכי רוצים אנו לשוב אליו על מנת שישוב הוא אלינו. לשכנו תדרשו ובאת שמה.